

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/30/66-69>

Aynur Məmmədova
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
mehribanks@mail.ru

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA AQRAR SIĞORTANIN VƏZİYYƏTİ

Xülasə

Aqrar sahədə istehsal özünün səciyyəvi xüsusiyyətlərinə rəğmən böyük risklərlə bağlıdır. Son zamanlar baş verən sahənin sənayeləşdirilməsi və texnoloji dəyişikliklər, iqlim dəyişiklikləri sahəni daha da riskli etmişdir. Bu səbəbdən zaman keçdikcə aqrar sahənin sığorta müdafiəsinə olan tələbatı daha da artmışdır. Məqalədə Azərbaycanda aqrar sığortanın vəziyyətinə baxılmışdır. Aqrar sahənin sığorta müdafiəsinə olan tələbatı əsaslandırılmış, ölkədə bu məsələlərin müasir vəziyyəti təhlil edilmişdir. Aqrar sığorta fondunun həyata keçirdiyi sığorta müdafiəsi proqramları kənd təsərrüfatının bitkiçilik və heyvandarlıq sahələrini əhatə edir. aqrar sahədə kənd təsərrüfatı heyvanlarının sığortası və kənd təsərrüfatı bitkiləri məhsullarının sığortası həyata keçirilir. Ölkənin bitkiçilik sahəsində 41 adda bitkiçilik məhsulları, kənd təsərrüfatı heyvanları: iri buynuzlu və xırda buynuzlu mal-qars aqrar sığorta ilə əhatə olunur. Aqrar sığorta bazarının həcmi ildən ilə artır.

Açar sözlər: risk, sığorta, sığorta məhsulu, sığorta xidməti, sığorta haqqları, sığorta ödənişləri, sığorta bazarı

Aynur Mammadova
Azerbaijan State Agrarian University
mehribanks@mail.ru

The state of agrarian insurance in the Republic of Azerbaijan

Abstract

Production in the agrarian field, despite its specific features, is associated with great risks. Recent industrialization and technological changes of the field, climate changes have made the field even more risky. For this reason, the demand for insurance protection of the agricultural sector has increased over time. The article examines the state of agricultural insurance in Azerbaijan. The demand for insurance protection of the agrarian sector has been substantiated, and the current situation of these issues in the country has been analyzed. The insurance protection programs carried out by the Agrarian Insurance Fund cover the crop and livestock sectors of agriculture. insurance of agricultural animals and insurance of agricultural crops are carried out in the agrarian area. 41 types of agricultural products, agricultural animals: large and small horned cattle are covered by agricultural insurance in the field of agriculture of the country. The size of the agricultural insurance market is increasing year by year.

Keywords: risk, insurance, insurance product, insurance service, insurance fees, insurance payments, insurance market

Giriş

Kənd təsərrüfatı istehsalı hər zaman böyük risklərlə bağlıdır. Bu, sahənin təbii-iqlim və hava şəraitindən asılılığı və burada istehsal vasitələri qismində canlı orqanizmlərdən istifadə ilə əlaqədardır. XX-ci əsrin ortalarında kənd təsərrüfatında sənayeləşdirmə və tenoloji dəyişikliklər prosesi başladığı zamandan onsuzda riskli olan sahədə risklər daha da artmışdır. İqlim dəyişikliyi, kübrələrin, herbəsid və pestisidlərin torpağa və bitkilərə təsiri və digər amillər fermerlərin itkiləri riskini daha da artırır. Bu çağırışlara cavab olaraq inkişaf etmiş ölkələrin çoxunda kənd təsərrüfatının sığortalanması proqramları fəal şəkildə işlənilib hazırlanmağa və tətbiq edilməyə başlamışdır. Bu proqramlar kənd təsərrüfatında maliyyə sabitliyinin və ölkələrin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün əsas olmuşdur. Müasir zamanda da iqlim dəyişiklikləri, kənd

təsərrüfatının dayanıqlığı və fermerlərin itkilərə qarşı müdafiəsini təmin etmək üçün sığorta məhsulları və xidmətləri işlənilib hazırlanıq və tətbiq edilir (Karanina, 2015: 230)

Aqrar istehsalçılara təqdim olunan sığorta xidmətləri kənd təsərrüfatı ilə bağlı müxtəlif sahələri və riskləri əhatə edirlər. Bunlardan biri və demək olar ki, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları arasında ən populyar olanı kənd təsərrüfatı məhsullarının sığortalanmasıdır. Bu sığorta xidməti kənd təsərrüfatı bitkilərinin quraqlıq, sel, su basma, donvurma, xəstəliklər və digər təbii fəlakətlər kimi müxtəlif risklərdən müdafiəsi üçün təqdim olunur.

Digər sığorta xidməti kimi kənd təsərrüfatı heyvanlarının sığortasını göstərmək olar. Bu sığorta növü inəklər, qoyunlar, quşlar və donuzlar kimi kənd təsərrüfatı heyvanlarının xəstəlik, tələf olma, oğurlanma və zədələnməsi kimi müxtəlif risklərdən müdafiəsi üçün təqdim olunur.

Aqrar sığorta xidmətlərinin bir növü də kənd təsərrüfatına dəyən ziyanın sığortalanmasıdır. Fermerlər kənd təsərrüfatı təyinatlı tikililəri, maşın və avadanlıqları, digər maddi dəyərliləri yanğın, oğurlanma, xarab olma kimi müxtəlif risklərdən müdafiə etmək üçün sığortalaya bilirlər.

Kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları üçün məsuliyyətinin sığortalanması da aqrar sığorta növlərinə aiddir. Bu sığorta növü fermerlərin üçüncü şəxslər qarşısında yarana biləcək məsuliyyətini sığortalayır. Bu məsuliyyət həmin şəxslərin fermada zərər çəkməsi və ya fermanın qonşuya ziyan vurması zamanı yaranır. Sahə risklərinin sığortalanması. Bu sığorta növündə sığorta xidməti şərabçılıq, balıqçılıq, quşçuluq kimi emal sənayesi müəssisələrinə xas olan riskləri əhatə edir.

Təbii fəlakətlərdən sığortalanma. Bu güclü yağış, quraqlıq və ya temperatur dəyişməsi nəticəsində kənd təsərrüfatı bitkilərinə dəyən mənfi təsirə görə təbii fəlakətlərə qarşı daşınmaz əmlak obyektlərinin təqdim olunması proqramıdır.

Bu sığorta xidmətləri, maliyyə müdafiəsini və gələcəyə inamı təmin edərək fermerlə iş zamanı onların qarşılaşdıqları riskləri neytrallaşdırmağa kömək edəcəkdir.

Bu gün Azərbaycanda bütün dünyada olduğu kimi, iqlim şəraitinin dəyişməsi müşahidə edilir və bu səbəbdən də risklərin minimallaşdırılmasına ehtiyac yaranır. Həmin ehtiyacın ən səmərəli şəkildə ödənilməsi mexanizmlərindən biri isə aqrar sığorta sisteminin olmasıdır.

Aqrar sahədə istehsal və istehsalçıların gəlirlərinə bir çox risk təsir edir. Lakin, bu sektoru narahat edən risklərdən ən əsas qiymət dəyişkənliyin və disparitetin səbəb olduğu qiymət riski və qeyri-müəyyənlik nəticəsində yaranan istehsal riskləridir.

Hal-hazırda Azərbaycanda bitkiçilik sahəsində kənd təsərrüfatı bitkiləri və çoxillik əkmələr sığortalanarkən sığorta obyekti məhsul və onun yetişdirilməsinə sərf edilən xərclər olur. Bu zaman sığorta bütün bitki növlərinə şamil edilir: həm payızlıq bitkilərə, həm bağlara və üzümlüklərə, həm istixanalara və s. Bu zaman sığortanın həm könüllü, həm də icbari növlərindən istifadə edilir. Bu sahədə sığortalanmanın könüllü forması üstünlük təşkil edir. Müqavilənin bağlanması əsas şərtlərdən biri təsərrüfatların aqrotexniki tələblərə əməl etmələridir (İbrahimov, Hüseynov, Salahov, Abbasova :178).

Bitkiçilikdə aqrar sığortanın predmeti qismində müxtəlif bitkiçilik məhsulları çıxış edir. Məsələn, dənli və dənli paxlalılarda dən sığortalanır; texniki bitkilərdə pambığın lifi sığortalanır; çayın yarpaqları; meyvə bitkilərinin meyvəsi, yem bitkilərinin bütün yaşıl hissəsi sığortalanır.

19 avqust 2019-cu il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı ilə Azərbaycanın Aqrar sığorta fondu yaradılmışdır. Bu sərəncam ölkədə aqrar sahənin sığorta sisteminin təşkili və inkişaf etdirilməsi, bazar strukturunun formalaşdırılması və nəzarəti məqsədi ilə qəbul olunmuşdur. Fond tərəfindən sığorta haqlarının yığılmasına icazənin verilməsi barədə qanun 01.01.2020-ci il tarixində qüvvəyə minmişdir. Fondun 2022-ci il üzrə maliyyə hesabatına görə 2021-ci ildə Fondun xalis sığorta haqları 7,7 milyon manat, 2022-ci ildə isə 10 milyon manat olmuşdur. Təkrar sığortaçının payı çıxılmaqla zərərlər üzrə xərc müvafiq olaraq 78, 7 min manat, və 2 milyon manat olmuşdur (<https://asf.gov.az/>).

Azərbaycanda bitkiçilik sahəsində 41 adda bitkiçilik məhsulları aqrar sığorta ilə əhatə olunur. Bu məsələlər 17 dekabr 2019-cu ildə və 22 dekabr 2021-ci ildə qəbul edilmiş Nazirlər Kabinetinin 479 və 398 sayılı qərarları ilə tənzimlənir. Bu 41 adda məhsullar bir çox risklərdən, o cümlədən təbii fəlakət olan ildırım və doludan, leysan və seldən; qardan və şaxtadan; zəlzələ və torpaq sürüşməsindən, qasırğa və fırtınadan, yanğından sığortalana bilirlər. Habelə üçüncü şəxslərin ziyan

vuran hərəkətlərindən sığortalanırlar. Artıq sığorta haqqı müqabilində məhsulun miqdarı ilə bərabər, keyfiyyətində baş verən itkilər də sığortalanırlar.

Sığortanın həyata keçirilməsi məhsul istehsalçıları və sığorta şirkətləri arasında sığorta müqaviləsinin bağlanması ilə başlayır. Son zamanlar bu məsələyə Aqrar sığorta fondu baxır. Sığortalanan şəxs sığorta şirkətinin rəsmi saytına göstərilən tarixdə müraciət edir; elektron kənd təsərrüfatı informasiya sistemində qeydiyyatdan keçir və uyğun sığorta şirkətinə bununla bağlı müraciət edir. Sığortalananın təqdim etdiyi məlumatların doğruluğu müqayisə edilərək yoxlanıldıqdan sonra müqavilənin bağlanmasına razılıq verilir və sığortanın predmetinə müstəqil ekspert tərəfindən baxış keçirilir. Sığorta haqqları birdəfəlik və ya hissə-hissə ödənilə bilər. Sığorta haqqının hesablanması üçün sığorta tarifi istifadə olunur. Sığorta tarifləri təminat verilən risklərdən və şərtsiz azadolma məbləğindən asılı olaraq bir neçə sığorta paketlərindən seçilir.

Aqrar sahədə sığorta münasibətləri bizim ölkədə dövlət tərəfindən tənzimlənir. Belə ki, sığortanın 50%-i sığortalı tərəfindən ödənilirdi, halda, 50%-i dövlət büdcəsindən ödənilir. Bu zaman sığorta haqqı birdəfəlik ödənilir. Əgər sığorta haqqının ödənilməsi müqavilədə hissə-hissə nəzərdə tutulsa sığortalananın ödəməli olduğu hissənin ilk olaraq 25% ödənilir. Həmin gün aqrar sığorta haqqında müqavilə bağlanır. Sığorta hadisəsi baş verən zaman 24 saat ərzində onun barəsində məlumatlandırılmalı olanların hamısı məlumatlandırılır. Ekspertiza üçün müstəqil ekspert dəvət olunur və o, hadisəni qiymətləndirən rəy təqdim edir. Bu rəy əsasında ödəniş edilir və ya ödənişdən imtina edilir.

2020-ci ildə bitkiçilikdə ümumən 100 hektar ərazi sığortalanıbmışdır, 7 min manat sığorta haqqı yığılmışdır. 2021-ci ildə isə sığortalanan ərazi 350 min hektar təşkil edirdi, buradan yığılmış sığorta haqqları isə təkcə bitkiçilik məhsulları üzrə 7 milyon manata yaxın olmuşdur. 2022-ci ildə 420 min hektar əkin sahəsi, yəni ümummi əkin sahəsinin 25 faizinə qədər, Aqrar Sığorta Fondu hesabına sığortalanıbmışdır. Aqrar Sığorta Fondunun etdiyi sığorta ödənişlərinin məbləği isə 2,4 milyon manat olmuşdur. 2023-cü ildə sığorta hadisələri daha çox olduğundan sığorta ödənişlərinin məbləği də daha çox olacaqdır. Qarşıdan gələn illərdə aqrar sığortaya yeni risklər əlavə ediləcəyi proqnozlaşdırılır.

Aqrar sığorta fondunun məlumatlarından aşkar olur ki, 2021-2022-ci illərdə bitkiçilik sahəsi üzrə 55 mindən çox sığorta müqaviləsi bağlanmışdır. 2022-ci ildə 2021-ci illə müqayisədə sığorta bazarında artım müşahidə edilir. 2021-ci ildə kənd təsərrüfatı bitkiləri məhsullarının sığortası üzrə 6 171,0 min manat sığorta haqqları toplanmışdır, 28,7 min manat sığorta ödənişləri edilmişdir, 2022-ci ildə isə 9 209,0 min manat sığorta haqqları toplanmışdır, 1 679,6 min manat məbləğində isə sığorta ödənişləri edilmişdir. Sığorta ödənişlərindəki artım 58,5 dəfə daha çox gözə çarpır.

Heyvandarlıq sahəsinin sığorta müdafiəsinə burada əsas istehsal vasitəsi hesab olunan kənd təsərrüfatı heyvanları cəlb olunur. Bu zaman sığorta “heyvanların ölməsi, məhv olması və məcburiyyət qarşısında kəsilməsi nəticəsində dəyən zərərin ödənilməsinə, təbii fəlakət və digər əlverişli olmayan hadisələr nəticəsində heyvandarlıq məhsullarının azalması ilə əlaqədar kompensasiyaların ödənilməsinə yönəldilmişdir” (İbrahimov, Hüseynov, Salahov, Abbasova: 182).

Nazirlər Kabinetinin qərarlarına əsasən, ölkənin heyvandarlıq sahəsində aqrar sığorta hazırda aşağıdakı heyvandarlıq məhsullarını əhatə edir: 11-ci gündən 7 yaşa qədər südlük mal-qara (inəklər və camışlar); 11-ci gündən 3 yaşa qədər ətlik mal-qara (danalar); 11-ci gündən 5 yaşa qədər xırdabuynuzlu heyvanlar (qoyun və keçilər) (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qəraları, 2019, 2021).

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 7 mart tarixli 65 nömrəli və 2007-ci il 16 aprel tarixli 66 nömrəli Qərarlarda heyvandarlıq sahəsində sığortalanan risklərə siyahısı təsdiq edilmişdir. bunlara karantin və xüsusi təhlükəli yoluxucu xəstəliklərin siyahısına daxil olan xəstəliklər istisna olmaqla, digər yoluxucu xəstəliklər; ilan və ya həşərat sancması; zəhərli otlar və ya yemlərdən zəhərlənmə; kimyəvi maddələrin təsirindən zəhərlənmə; təbii fəlakətlər (zəlzələ, torpaq sürüşməsi, qasırğa, fırtına və dolu); yanğın; vəhşi heyvanların hücumu; üçüncü şəxslərin hərəkətləri; əlavə sığorta haqqı ödəməklə nəzərdə tutulmuş risklərlə yanaşı oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq yolu ilə əldə edilməsi nəticəsində dəymiş zərər aid edilmişdir.

Bu zaman sığorta haqqı iki hissədən ibarət ola bilər: sığortalı tərəfindən ödənilən hissə 50 faiz

və dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına ödənilən hissə 50 faiz. Sığorta müqaviləsində başqa hal nəzərdə tutulmadığı halda sığorta haqqı bir dəfəyə ödənilir.

Kənd təsərrüfatında istehsal məqsədiylə yetişdirilən mal-qara və digər heyvanların sığortası üzrə aqrar sığorta məhsuluna və sığorta xidmətlərinə dair şərtlər Aqrar Sığorta Fondunun İdarə Heyəti tərəfindən 2021-ci il 30 dekabr tarixli 26/21 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

2021-ci ildə kənd təsərrüfatı heyvanlarının sığortası üzrə 6 408,0 min manat sığorta haqqları toplanmışdır, 574,6 min manat məbləğində sığorta ödənişləri edilmişdir. 2022-ci ildə müvafiq olaraq 5 598,1 min manat və 1085,4 min manat olmuşdur. burada sığorta ödənişləri üzrə artım 2 dəfəyə yaxın olmuşdur. (<https://www.cbar.az/>)

Nəticə

Apardığımız tədqiqat nəticəsinə aşkar edilmişdir ki, son üç ildə ölkəmizdə aqrar sığorta sahəsində xeyli işlər görülmüşdür. Sığortaya cəlb olunan risklərin, sığorta xidmətlərinin sayı artmış, onların təqdim olunması qaydaları dahada təkmilləşdirilmişdir.

Ölkəmizdə aqrar sahənin sığortalanmasının təşviqi məqsədiylə dövlət kənd təsərrüfatında sığortanı stimullaşdırır. Bu məqsədlə dövlət aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- 1.dövlət tərəfindən sığortalamaya yardım şərtləri və qaydaları işlənib hazırlanır və tətbiq edilir;
- 2.sığorta və dövlət yardımına məruz qalacaq obyektlər,sığortalanacaq risklər və sığorta tarifləri müəyyən edilir;
- 3.sığorta haqqının hansı hissəsi büdcə vəsaiti hesabına ödəniləcəyi müəyyənləşdirilir;
- 4.dövlət yardımı hesabına apılan sığorta işləri üzrə sığortalananların sığortaçıları üzrə hesabatının aparılır.

Ədəbiyyat:

1. Karanina, Y.V. (2015). Finansı: ucebник. – Kirov: FQBOUΦ VO «VyatQU», 230 s.
2. İbrahimov, E.R., Hüseynov, M.C., Salahov, E.A., Abbasova, Y.Ə.178 s.
3. <https://asf.gov.az/>
4. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 19 avqust 2019-cu il tarixli sərəncamı.
5. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 479 sayılı qərarı, Bakı, 17 dekabr 2019-cu il.
6. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 398 sayılı qərarı, Bakı, 22 dekabr 2021-ci il.
7. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 65 sayılı Qərarı, Bakı, 7 mart 2006-cı il.
8. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 66 sayılı Qərarı, Bakı, 16 aprel 2007-ci il.
9. Medvedev S.N., Kuznetsova T.F. Finansı: Uçebnoye posobiye. SPbQUAP. 2017. 357 s.
10. <https://www.cbar.az/>

Göndərilib: 15.12.2023

Qəbul edilib: 16.02.2024